

מי אמר שדורא שדור?

פתיח

רוח בלהות

רוח בלהות עוברת על פני הארץ. רוח של געונות דרכיונית נושבת משני קטביה של החברה הישראלית. הגיעות בין יוצאי ארצות-אירופה ובין יוצאי ארצות-המזרח הפך לתרבותיפיות של פוליטיקאים חסרי-מצפון, שעושים כל שביכולתם להשיג קפיטאל פוליטי מתחושות דיכוי שרווחות ברחוב הישראלי.

בדומה לטלטלות אחרות העוברות על החברה בישראל, דומה שרוח בלהות זו אינה מגיעה כימעת אל מגדליהשן של הספרות והתרבות. להוציא כמה טרמפיסטים חסרי-כישורן.

הספרות העברית מאז מלחמת-העולם הראשונה מקפלת בתוכה שתי גישות יסוד לנשוא העדתי. הגישה הראשונה, הבוגרת, מתייחסת לכל יצירה בהתאם לאיכויותיה הספרותיות. בגישה התחילי "ח ברנר, שפירסם לראשונה סיפור מאת יהודה בורלא בגלל איכותו ולא בשל מוצאו. הגישה השנייה היא הגישה היומרתית. שבוחרת את ספרותם של יוצאי עדות-המזרח במבט מגבוה. בזלזול ובכריזמה. המחזיקים בגישה זו, אשר מעולם לא השתייכה לזרם-המרכזי של הספרות העברית, הקפידו לתאר ביצירותיהם ובי מאמריהם את בני עדות-המזרח כסגנון חזונית דוחה, שלא היה רחוק בהרבה מהסגנון-האנטישמי, שבו תוארו יהודי

סופרים שסרחו, שעטו אות-קלון על הספרות העברית. השאלה העיקרית שתיבחן כאן היא: מי אמר שהוא שדור?

ביקורת

בורלא

בשנת 1975 פירסמה הוצאת עם עובד במימון קרן תל-אביב לספרות ולאמנות קובץ תחת הכותרת: יהודה בורלא — מייסד מאמרים על יצירתו בעריכת אבי-נועם ברשאי. קובץ זה, במתכוון או שלא במתכוון, הצליח לרכז תחת קורת-גג אחת, את נושאי דגל המגמה הגיוענית בספרות העברית. הקורבן הוא יהודה בורלא — אחד מחמשת הסופרים המעוררים ביותר שכתבו בארץ.

כבר באחד מקטעי הפתיחה כותב המבקר ד.א. פרידמן (1957—1989): "הנעימות הליריות של בורלא מקורן ברכות המזרח רחית, האופיינית לגיוען, למרות קליפות החיים הקשות המכנסות אותו מבחוץ... רק יהודי בן המזרח, הפיכל בה מן המחלות והתאונות המעוררות את העיניים, שהתעלה בהסתכלותו לירי גובה אנושי עולמי, יכול היה לתאר לפנינו בכשרונו כזה את הטרנדית של ליקוי-מאורות אצל האדם..."

היצרים, המיונות ואמת-אנוש הנפוצים בספריו של בורלא, מביאים את מ. ר. בינזון (1953—1987) לטעון: "באירופה היו רואים דו-זיומניות נפרצה ונלהבת כזו כמיונדירכים מתועב, כארטומנטה; אך במזרח, היודע לתבל את מאוויו בזה הוויה ולעטר אינסמינקרים כקדושה, אין פריצות המיונות של רחמנו (מגיבורי בורלא) יצאת מנגד פסיכולוגיה בריאה ורומית, ולא עוד אלא שהיא גובלת גם בשאדירות, בקשר, רגש ובהתלהבות נדיבה. זה פילוסופיה פסיבית, עם גון בודיסטי, חזרה לאיש המערב. אך אטפה (גומה שבגמנה — כארמית) ספית לאיש המזרח, המכשף את דרכו והוא נמול-יכולת לחשל לעצמו גורל פורטישני..."

להסתה זו מוסיף הסופר והמבקר ישרון קרן קשת משלו: "לפיכך אירע לבורלא בסיפוריו הראשונים מה שאירע לכמה סופרים עבריים אחרים, בעלי כישורן פרוורקטיבי (מעתיק), אך הסרי כותי יוצר המחפש רש מאין הכישורן (הרפרי-דוקטיבי) הזה נאחו כמה שיש לפניו, כסביבת מוצאי רלתי-המעשה וחלדתי הגזירה, המופדלת כאבר מדולדל, מגוף האנושות הגדול... יש כאן תיקון גדול לטוב ולבלתי-נפגם הנגזר עדיין בנפש יהודי-המזרח, שהאצילות עם הבערות דרות בה במיונה מופלאת. וכשם שאנו מקווים עוד לאיזה הישג מחלט מיהודי-המזרח, כך אנו מקווים להישג מחלט (שבתגבשות המבליטה את העיקר) מהיהודי בורלא..."

לשיא גסות-התיאור מגיע ש. ארנסט, הכותב: "החיים, הספרדיים-מיוזחיים, נר-אם אומנם יותר בריאים, יותר פשוטים ותמימים. אולם אין כשששתם ובתמימתם מן השורשיות, היונקת לשדה בשפע, והפורה ופורחת בשפע. זוהי פשטות שבי-עניות החיים, ביברשת השורשים, היתקים מקרקע מירבית, פשטות שבהיים צומקים, י. יהודה בורלא — מייבחר מאמרים על יצירתו; עורך: אבינועם ברשאי; הוצאת עם עובד + קרן תל-אביב לספרות ול-אמנות; 176 עמודים (כריכה רכה).

הרומים בעין הצבר. הרבה מתרדמת ה' מיוזח מרגשת כחיים אלה. תרדמה כבדה, מטומטמת, ללא חוזה וללא חלום. ובורלא הרי בעיקר כזה רכש לו מקום בספרות העברית, שגילה את המסך מעל פני החיים הישראליים החדשים, האלה, הראה לנו את המזרח העברי, המושך את הלב בזרותו, ובפיקנטיותו, ומשיל קצת אימה כנפואת-הטימוס שבו..."

למקלה זו, מצטרף המשורר והפרופסור שמעון הלרין (חתן פרס ישראל ב-

סופר בורלא תרדמת-מיוזח כבדה, מטומטמת

(1975): "יהי, לזה, עם כל הריחות החלשים של המזרח, העולים איפה אישם מרמי הסיפור. יצירה כהה, חסרת-רם ומעט צבע..." פרופסור אחר, ברנר קורצוולד, המנוח מוסף: "בבנאליות אינטלקטואלית אי-אפשר להגיע לרמה היהודית של הרומן האירופאי..."

מבקר מנוח נוסף, שלום קרמר, בוחן את המנטליות העדתית של בורלא: "הוא מצד אחד בן לעדה מסוימת, הי-מצוייה בשלב תרבותי ומנטלי מסוים, ומצד שני הוא שליחה של אותה עדה, קורצוולד, המנוח מוסף: "בבנאליות אינטלקטואלית אי-אפשר להגיע לרמה היהודית של הרומן האירופאי..."

מייצגי מגמה שלילית זו בביקורת הספרות העברית ובהכנתה לא חסכו כלל בביטויים שהם הגזענות בהתגלמותה. ביטויים כמו: זרות המזרח העברי... ריחות מיוזח חלשים מהשלב המנטלי בו מצוייה עדה מסוימת... נשואת המימי-טום המיוזחית... הרבות המיוזחית האופיינית לגיוען... היתו אבר מדולדל... תרדמת-מיוזח כבדה, מטומטמת ללא חוזה וללא חלום מעידים על חוליה חלשה ומבוזה בספרות העברית.

אין טעם להדביק את קלונם של מבקרים אלה לעשרות סופרים מכובדים, מן המעלה

הראשונה והשנייה בספרות העברית, שידעו כיצד להתמודד עם בעיה זו באופן האחד והיחיד, שיכול לעמוד לעיניו של סופר — תיאור איכותי, אמין, לא-מתיימר.

סילוף

ביאליק

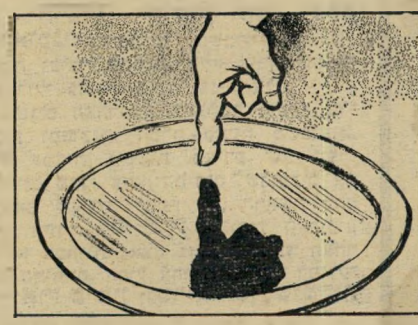
מזה שנות דור מהלך סיפור אימים מתוך טרקליני הספרות העברית לרחובות המאובקים של החיים הישראליים. סיפור זה הדביק למשורר חיים נחמן ביאליק תו של געון שונא-ספרדים. העילה לפי אותו סיפור-אימים: מערכת-יחסים משו-בשת כביכול בין ביאליק והסופר יהודה בורלא בגלל חסדיה של גברת מסוימת. סיפור זה הינו בבחינת סילוף אמת מרושע. הסיפור הטוען בעקשנות כי ביאליק אמר: "איך אפשר לשנוא את הערבים, הלא הם דומים לפראנקים..." דברים אלה יחסו עליידי כמה מיריביו, והסיפור השתרש ברחוב הישראלי.

בניסיון-התחקות אחרי שורשי אמירה זו הגעתי לקובץ נשכח, פרי עטו של הסופר והמשורר אביגדור המאירי ביאליק ע"א, ובו טמון סוד הסילוף. בעמוד 85 כותב המאירי: "צא וראה, מה כוחה של רכילות, של לשון — ואגב, שוב — מה ערכה של דעת-הקהל. מפי (חיים) סמואצקי נזרקה המימרה ה-היתולית על הפראנקים וערבים, ולא כפי שהיא נפוצה כפי הכרזת: 'איך שונא את הערבים על שהם דומים לפראנקים', אלא: 'איך אפשר לשנוא את הערבים, הלא הם דומים לפראנקים!'"

המאירי מסיף ודוחה את הסילוף הרדוף את ביאליק עד עצם היום הזה: "דווקא ביאליק, שלא פסק מדבר על תחייתה הקרובה של רות היהודית, הספרדיים, צאצאיהם של יהודה הלוי, אבן-עזרא, אבן-גבירול והרמב"ם, דווקא הוא נפל קורבן ללעזי-העלילה, שבתור מהתלה אינה (גם בנוסחה הראשונה) אלא מהתלה, ואילו כשמישהו מוציא אותה, עלולה להרגיז..."

ליק, ממשיך המאירי, שבעצמו היה מורד גדול בספרות העברית, ומביא עדות שמיעה שלו מביאליק, אחרי שהמשורר קרא את אשתו השנואה ובלי כוכב של בורלא: "ובכן, בורלא זה הוא ספרדי... הלא תיכף עם תחילת הקריאה הייתי צריך לקבוע זאת. אתה מרגיש פה את ריח הניחוח של המסורת הספרדית העתיקה, ולא רק בשפה ובסיגנון, אלא גם בקטעי השירה, שהוא מתבל בהם את הפרוזה שלו. אמנם, משוררי ספרד לא כתבו רומאנים, אך אילו כתבו, היו כותבים ככה (צוחק), איך אמר... כמדומני ברנארד שאו: אני אינני כותב שירים, אך אילו כתבתי, הייתי כותב שירים טובים בהרבה מזויליאם בלייק — ובכן, שני הרומאנים של בורלא הם נכח חדש לא רק בספרדיותו, שכן אין לשכוח שסופר מודרני הוא, כלומר, הוא משתלב בספרות ההמאנים-טית של ימינו. הם נכח חדש בעיקר ביצירות מעולות וגם מרתקות. בן כמה הוא? בודאי כמון. איך קיבלו אותו המבקרים?..."

על כפות-המאזניים של אמת הספרות העברית עומדת האמת של ביאליק והדומים לו, לעומת להקת המבקרים והפרופסורים הגוענים, שצוטטו למעלה.

זכן מוד שחור חרב פיפיות

אירופה ביצירותיהם של סופרים אנטי-שמיים רבים. התבערה הציבורית, שתדמיתם של בני עדות-המזרח בספרות העברית טומנת בחובה, אינה ראוייה להתעלמות ולהסתרה. בה בשעה אסור ליוצרים העכשוויים ול-מעניקי המענקים להתעלם ממגמה הפוכה, שעשויה במקדם או במאוחר לחסל את הספרות העברית.

דמויות שוליות כמו המחבר אמנון שמוש, ומחרו הפולקלור לז ביטון, והמישפט-יורד-לארצות-הברית לז חקק, מעניקים ממדים של שינאה תהומית על רקע עדתי, בעוד יוצרי-אמת כאברהם ב. יהושע, סמי מיכאל, אהרון אלמלוג ואחרים, שמוצאם הוא מעדות המזרח, מעמידים את יצירותיהם, עולמם וגיובריהם במיבחי האמינות.

מן הראוי הוא לבחון בגלוי את כישלור-נותיה של הספרות העברית במשך שני דורות, ולבחון את התדמית של היהודי בן עדות-המזרח בכמה מיצירותיהם של